

LIETUVOS TAPSMO GEROVĖS VALSTYBE PRIEŠTAROS

Algis Šileika¹, Jolita Paškevičiūtė²

¹Šiaulių universitetas,

Architektų g. 1, LT-78366, Šiauliai, Lietuva

El. paštas algis.sileika@dsti.lt

²Lietuvos socialinių tyrimų centro

Darbo ir socialinių tyrimų institutas

Goštauto g. 11, LT-01108 Vilnius, Lietuva

El. paštas jolita.paskeviciute@dsti.lt

Anotacija

Straipsnyje diskusiniu aspektu tiriami gerovės valstybės sampratos klausimai socialiniu-ekonominiu požiūriu. Remiantis objektyviu Lietuvos ir Europos Sąjungos (ES) lygmens gerovės (gyvenimo lygio) esminių rodiklių palyginimu, atskleidžiamos mūsų šalies tapsmo gerovės valstybe prieštaros. Tyrime naudotos mokslinės literatūros sisteminė ir loginė analizė, taip pat statistinių duomenų lyginamoji ir dinaminė analizė.

Pagrindiniai žodžiai: gerovės valstybė, socialinė politika, socialiai orientuota valstybė, socialinė nelygybė, vidurinioji klasė, skurdas, nedarbas.

Įvadas

Mokslinių tyrimų socialinės atskirties, skurdo temomis Lietuvoje netrūksta (Lazutka, 2007; Šileika, Zabaraukaitė, 2006; Brazienė, 2005; Taljūnaitė, 2000 ir kt.), tačiau pasigendama su tyrimų išvadomis susietų ir kryptingai į socialiai orientuotos visuomenės formavimą šalyje ir gerovės valstybės kūrimą joje nukreiptų teorinių darbų. Pirmiausia tai pasakytina apie gerovės valstybės sukūrimą patvirtinančių objektyvių kiekybinių kriterijų metodologinį pagrindimą.

Pastarųjų metų Lietuvos politinė praktika parodė, kad Vyriausybės kelti uždaviniai – sumažinti skurdą ir socialinę atskirtį šalyje – liko neįvykdyti. Pastebima, kad vyksta netgi atvirkštinis procesas: socialinė atskirtis ir skurdas Lietuvoje auga, o vidurinioji klasė stagnuoja žemame lygyje. Įvairiapusė socialinių-ekonominių tyrimų išvadų ir ligšiolinių politinių sprendimų analizė bei palyginimas gali suteikti naujos informacijos socialiai ir ekonomiškai pagrįstiems socialinės politikos sprendimams, nukreiptiems į gerovės valstybės kūrimą Lietuvoje, formuoti.

Gerovės valstybės problematika iš esmės pradėta nagrinėti praėjusio amžiaus 7-ajame dešimtmetyje, tačiau šiandien dar nėra sukurtos moksliskai grįstos gerovės valstybės formavimo proceso vertinimo sistemos. Vis dar nėra ir vienareikšmės gerovės valstybės sampratos, nors daugelis jos kūrimą nagrinėjančių mokslininkų savo analizėse remiasi gerovės valstybės tipologijos pradininko Titmuss (1966), ypač jo teorinį

įdarbį apibendrinusio ir praplėtusio Esping-Andersen (1990), gerovės modeliais.

Lietuvoje gerovės valstybės klausimus išsamiau yra nagrinėjęs Lazutka (2007), Dromantienė ir Česnuitytė (2011), Aidukaitė, Bogdanova ir Guogis (2012) ir kt. Tačiau tiek mūsų šalies, tiek užsienio šalių autoriai nesprenžia (ir net nekelia) esminės metodologinės problemos: kokie yra *objektyvūs kiekybiniai* gerovės valstybės sukūrimo kriterijai? Straipsnio autorių nuomone, gerovės valstybės tipologijos pradininkai jos modelius nagrinėjo socialiniu-ekonominiu požiūriu išvystytų pasaulio šalių, užtikrinančių aukštą gyvenimo lygį (gerovę), pavyzdžiu, todėl juos galima įvardyti kaip atitinkamus gerovės valstybės modelius. Tačiau nesuprantama, kodėl per pastarąjį dešimtmetį į mūsų šalies autorių darbus socialine-ekonomine problematika *kaip duotybė* „atkeliavo“ ir Lietuvos, kaip atitinkamo tipo gerovės valstybės, įvardijimas. Bet svarbiausia – be jokio tos gerovės kiekybinių kriterijų pagrindimo.

Kita vertus, įtakos čia, matyt, turėjo ir tas faktas, kad gerovės valstybės problemas Lietuvoje paprastai tiria sociologijos, politologijos, socialinio darbo ir panašių mokslo kryptių specialistai, pirmiausia naudojantys sociologinių apklausų metodus, kurie yra itin subjektyvūs. Kiekybinę gerovės valstybės determinančių pusę ignoruoja ir tie užsienio šalių mokslininkai, kurie bando po 1990 m. išsilaisvinusias Rytų Europos šalis įtraukti į atitinkamus valstybių raidos modelius (Cernat, 2006; Lane, Myant, 2006). Jau minėti ir kiti autoriai, tiriantys gerovės valstybės modelius, kiekybiškai juos aptaria, bet tik abstrakčiais samprotavimais apie „socialiai priimtina gyvenimo standartą“ (Esping-Andersen, 1990), „materialinę gerovę“ (Palme, 1990; Smelser, 1994), „orų pragyvenimą kiekvienam“ (Aidukaitė ir kt., 2012) ir pan. Tuo tarpu socialinių-ekonominių procesų tyrimų metodologija, kaip ir pažinimo teorija apskritai, išakmiai reikalauja, kad šie procesai būtų tiriami ne tik kokybiniu aspektu (per jų atliekamas funkcijas), bet ir remiantis kiekybiškai determinuotais objektyviais kriterijais. Bet daugelyje socialinių-ekonominių tyrimų tai lieka Achilo kulnu.

Taigi klausimas, kokio modelio valstybė kuriama Lietuvoje ir kaip šis modelis realizuotas, lieka atviras.

Tyrimo objektas – gerovės valstybės kūrimo kriterijų pagrindimas.

Tyrimo tikslas – įvertinti Lietuvos pažangą kuriant gerovės valstybę.

Socialinės politikos teoriniai aspektai

Sąvoka „politika“ *Tarptautinių žodžių žodyne* (2007) apibūdinama kaip valstybės valdymo menas. Vadinasi, socialinė politika – tai socialinių procesų valdymas. Paskirties visuomenės reiškiniams požiūriu, socialinė politika yra Vyriausybės priemonė valstybės santykiui su visuomene reguliuoti, tiesiogiai daranti įtaką socialinei ir materialinei valstybės gyventojų gerovei. Nacionalinio lygmens socialinė politika įvardijama kaip esminė gerovės valstybės kūrimo priemonė (Dromantienė, Česnuitytė, 2011). Valstybės socialinė politika vykdoma per darbo rinkos, socialinės apsaugos, švietimo ir sveikatos apsaugos sistemas, kurių funkcionavimas turi būti pagrįstas socialiai teisingu ir solidariu valstybės lėšų paskirstymu bei perskirstymu šalies gyventojams.

Lietuvos Respublikos oficialiuosiuose norminiuose aktuose toks lėšų perskirstymo būdas nėra apibrėžtas: Lietuvos Respublikos Konstitucijos 52 straipsnyje nustatomas tik valstybės įsipareigojimas skirti valstybės piliečiams senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais. Tačiau labai optimistiškai nuteikia naujosios – šešioliktosios – Vyriausybės programoje akcentuojamas siekis – „eiti gerovės valstybės kūrimo keliu“, suponuojantis ir atitinkamą ekonominių išteklių paskirstymą (perskirstymą) tarp socialinių sluoksnių.

Nagrinėjant sąvoką *socialinis teisingumas*, būtina pažymėti, kad bendros ir visuotinai pripažintos socialinio teisingumo koncepcijos nėra. Nors daugeliui autorių istoriškai įprasta socialinį teisingumą nagrinėti per lėšų paskirstymo pagal darbą prizmę, tai siejant su vienodo atlygio už lygų darbą principu, tačiau toks požiūris per siauras ir vienpusis. Straipsnio autorių nuomone, socialinio teisingumo sąvoka tikslingiau remtis kalbant apie galimybių (o ne pajamų ir vartojimo) lygybę, kurią užtikrina, viena vertus, demokratija (per asmens politines teises ir laisves), kita vertus, laisvoji rinka, sudarydama lygias galimybes realizuoti savo gebėjimus. Reikia pabrėžti, kad gamybos monopolizavimas ir valstybės reguliavimo įsigalėjimas, diegiant dar Keynes (1936) pagrįstus makroekonominius principus, galimybių ir lygybės nuostatą reikalauja papildyti ir tam tikros valstybės socialinės atsakomybės už visų piliečių (visų pirma, atsidūrusių žemiau skurdo ribos ir patyrusių socialinę atskirtį, neįgaliųjų ir panašių socialinių grupių) gerovę principu.

Kontraversiška tai, kad paskirstymo lygybė iš esmės reikštų rinkos principų paneigimą, o ekonominiu požiūriu optimalumas visuomet siejamas su paskirstymo nelygybe. Todėl paskirstymo ir vartojimo lygybė pasireikštų per ekonominio efektyvumo mažėjimą. Tuo tarpu solidarumo sąvoka sietina su tam tikru proporcingu pajamų perskirstymu žemiausioms marginalinėms visuomenės grupėms, kai daugumos visuomenės narių sąskaita parama skiriama šių marginalinių grupių atstovams. Todėl socialiai teisingai ir solidariai perskirstant lėšas, turėtų būti galimai lygesnis visuomenės narių galimybių palaikymas ir siekis, vadovaujantis socialinio atsakingumo principu, atitinkamai paremiant savimi negalinčius pasirūpinti visuomenės narius.

1997 m. spalio 2 d. Amsterdame ES narės pasirašė Europos Bendrijos ir ES steigimo sutarčių ir susijusių teisės aktų papildymo sutartį, kurioje pirmą kartą sutarties tekste, o ne preambulėje, pateikta nuoroda į Europos socialinę chartiją. Joje išdėstyti tokie *pagrindiniai ES socialinės politikos tikslai*:

- didinti užimtumą;
- gerinti gyvenimo ir darbo sąlygas, siekiant jas suvienodinti ir nustatyti aukštesnius standartus;
- skatinti deramą socialinę apsaugą;
- skatinti įmonių vadovų ir darbuotojų dialogą, žmogiškųjų išteklių plėtotę, siekiant nuolatinio aukšto užimtumo lygio ir kovojant su socialine atskirtimi (Amsterdamo sutartis, §117, 1997).

Aptariant numatytus ES socialinės politikos tikslus, būtina išskirti užimtumo didinimą kaip ne savitikslių, o kertinį ir daugelio kitų socialinės politikos siekių apimantį tikslą. Straipsnio autorių manymu, užimtumo didinimas yra esminis svirtas sprendžiant iš esmės visas pagrindines socialines problemas. Tai pasireiškia sumažėjusia rizika įdarbintam žmogui pakliūti į skurdo ir socialinės atskirties grupes, taip pat patirti šioms grupėms būdingas sociokultūrinės ir psichologinės negandas. Tačiau, manytina, kad nepakankamai aiški yra minėtų socialinės politikos tikslų nuoroda į deramą socialinę apsaugą, nes ES ir Lietuvos Respublikos įstatyminiai aktai šios apsaugos deramumo lygio nenustato. Todėl skirtingos ES narės šį tikslą interpretuoja nevienareikšmiškai ir įgyvendina jį nebūtinai pakankamu lygiu.

Gerovės valstybės modeliai

Pagal šalyse vykdomą socialinę politiką, jos pobūdį, formas ir pan., galima atlikti jų tipologizaciją. Pirmasis valstybių klasifikaciją pagal vykdomą socialinę politiką atliko, kaip jau minėta, Titmuss. Jis išskyrė tris socialinės politikos modelius: marginalinį (liekamojo pobūdžio), taikomą JAV; socialinės politikos, priklausančios nuo pramonės lygio, taikomą Vokietijoje; institucinį, taikomą Skandinavijos šalyse.

Vėliau danų sociologas Esping-Andersen (1990), tęsdamas tyrimus politologijos srityje ir grįsdamas gerovės valstybės sampratą kaip „ypatingą valstybės formą, kuriai būdinga dalį valstybės sukauptų išteklių perskirstyti taip, kad žmogus, nepriklausydamas nuo savo padėties darbo rinkoje, galėtų užsitikrinti socialiai priimtina gyvenimo standartą“, Titmuss atliktą skirstymą kiek pakoregavo, išgrynino ir pervadino į liberalųji, socialdemokratinį (institucinį-perskirstomąjį) ir konservatyvųjį-korporatyvinį. Išanalizavus šių gerovės modelių ypatumus, galima skirti tokius esminius jų bruožus:

- *Liberalusis* (likutinis) modelis deklaruoja piliečių pirmenybę rūpintis savo gerove patiems, o valstybės vaidmuo šiame procese yra minimalus. Padedama tik tiems asmenims, kurie patys visiškai negali pasirūpinti savimi – senyvo amžiaus ar nepilnamečiams, fiziškai ar psichiškai pažeistiems asmenims. Valstybė nedidelėmis išmokomis siekia tik sušvelninti skurdo, nelygybės ir nedarbo problemas. Toks modelis taikomas JAV, Kanadoje, Japonijoje.
- *Socialdemokratinio* (institucinio-perskirstomojo) tipo šalys vadovaujasi visų piliečių teisės į socialinę apsaugą idėja. Tokiu būdu visa visuomenė atsako už kiekvieno individo gerovę. Įprastai daugelis tokių valstybių socialinių išlaidų skiriama socialiniam draudimui. Tokios valstybės didelėmis išmokomis tikisi pašalinti skurdo, nelygybės bei nedarbo problemas ir siekia neleisti joms atsirasti. Šis modelis būdingas Skandinavijos šalims.
- *Konservatyviajame-korporatyviniame* modelyje socialinė politika yra stabilų pragyvenimo lygį nedirbantiems garantuojanti priemonė. Jame valstybė įsipareigoja pasirūpinti piliečiais tada, kai jie nebegeba savimi pasirūpinti patys – senatvėje, ligos ar nedarbo atveju. Tai tarpinis – tarp liberaliojo ir socialdemokratinio (institucinio-perskirstomojo) – gerovės valstybės tipas. Šis modelis kilo iš Vokietijos, bet yra taikomas ir Nyderlanduose, Belgijoje, Liuksemburge, Prancūzijoje ir naujosiose ES narėse (Guogis, 2002).

Šiuos Esping-Andersen pagrįstus gerovės valstybės modelius galima laikyti pagrindiniais, nes vėlesni bandymai juos koreguoti principinių naujovių neatnešė ir paprastai nukreipti į kiek modifikuotą pačių modelių įvardijimą, jų detalizavimą pagal atitinkamus regionus ar politinę valstybių raidą. Kaip vieną tokių bandymų galima minėti Kovaliov, Simanavičienės ir Palekienės (2011) sudarytą ES gerovės šalių modelių klasifikaciją.

Kai kurie autoriai bando pagrįsti nuomonę, kad nemažai Rytų ir Vidurio Europos valstybių, tarp jų – ir Lietuvą, reikėtų priskirti prie *pokomunistinio* gerovės valstybių tipo (Cerami, 2006; Fenger, 2007; Aidukaitė ir kt., 2012). Šio straipsnio autorių nuomone, ge-

rovės valstybės kaip socialinės-ekonominės sąvokos turinio, taigi ir jos atliekamų funkcijų, negali pakeisti valstybių politinės raidos formos. Todėl reikėtų palaikyti tų autorių nuomonę, kurie mano, kad minėtos valstybės gali būti priskiriamos prie atitinkamo Esping-Andersen gerovės valstybių modelio ir atskiro modelio joms kurti nereikia (Esping-Andersen, 1996; Standing, 1996; Ferge, 1997).

Minėtas kontekstas leidžia kelti idėją apie gerovės valstybę vieningo Europos socialinio modelio ribose (Giddens, 2006; Sipilä, Anttonen, Kröger, 2009), o tai lemia ir gerovės valstybės vieningų kiekybinių kriterijų reikalingumą.

Mokslinėje literatūroje sutinkama ir daugiau nuomonių dėl vienu ar kitu gerovės valstybės modelių aspektu, kartais matyti ir pakankamai kategoriški tų modelių vertinimai. Deja, straipsnio apimtis neleidžia tų klausimų aptarti plačiau. Tik reikia pabrėžti, kad kai kurių autorių kaip vertingiausias išskiriamas socialdemokratinis (institucinis-perskirstomasis) modelis (Guogis, 2000; 2011). Šio autoriaus nuomone, pasaulio istorijoje nebuvo sukurta pažangesnio socialinio modelio už institucinį-perskirstomąjį (arba Šiaurės šalių) modelį. Šio modelio pasisekimas, sprendžiant socialines problemas, grindžiamas išmintingu ir efektyviu viešųjų finansų tvarkymu, o tai minėtą modelį taikiusioms šalims leido pasiekti palankius užimtumo ir socialinės nelygybės rodiklius. Panašios nuomonės laikosi ir kai kurie kiti autoriai (Kovaliov ir kt., 2011; Aidukaitė ir kt., 2012). Tačiau, šio straipsnio autorių nuomone, bandymas beatodairiškai taikyti šį modelį gali sukelti nemažai prieštarų, susijusių su nepakankamomis paskatomis diegti darbinį gyvenimo būdą, taigi – ir skatinti gamybos augimą su santykinai aukštų mokesčių įvedimu tiek darbui, tiek kapitalui bei su kai kuriomis kitomis problemomis.

Kyla klausimas: kuris socialinės politikos modelis taikomas Lietuvoje? Galima, matyt, palaikyti tų autorių nuomonę, kurie teigia, kad mūsų šalyje vyrauja *kai kurie* Esping-Andersen pagrįsto *konservatyvaus-korporatyvinio modelio bruožai* (Dromantienė, Česnūitytė, 2011). Toks požiūris metodologiškai priimtinas. Be to, kaip pažymi autoriai, apibendrinę gausią medžiagą gerovės valstybės problematika (Aidukaitė ir kt., 2012, ir kt.), „grynieji“ gerovės valstybės tipai niekur neegzistuoja.

Kartu pabrėžtina, kad šiame modelyje nuoroda į stabilų pragyvenimo lygį, kurį turi užtikrinti jį taikančios šalių Vyriausybės, yra ginčytina, nes, šio straipsnio autorių nuomone, Lietuvoje, kaip bus matyti iš faktinės medžiagos analizės, stabilus pragyvenimo lygis bendrai priimta semantine prasme negarantuojamas ne tik nedirbantiems asmenims, bet ne retai ir dirbantiems. Be to, pati „stabilaus pragyvenimo lygio“ sąvoka kiekybiškai nėra pakankamai determinuota. Todėl beatodairiškai priskirti Lietuvą prie šio

modelio tipo, vargu ar galima.

Be to, Esping-Andersen, grįsdamas gerovės valstybės modelius, teigia, kad „gerovės valstybė reiškia valstybės atsakomybę už tam tikros minimalios gerovės suteikimą piliečiams“. Apie „minimalios“ gerovės valstybę kalba ir kai kurie kiti autoriai, nagrinėjantys pokomunistinių valstybių modelius (Aidukaitė ir kt., 2012). Šio straipsnio autorių nuomone, minimalios gerovės lygio vertinimas dėl skirtingos jos traktuotės ir kiekybinės apibrėžties yra diskusinis klausimas. Svarbu pabrėžti, kad tiek ekonomiškai išsivysčiusiose, tiek pokomunistinėse šalyse minimalios gerovės suteikimo negalima traktuoti kaip socialiai priimtino gyvenimo standarto visoms visuomenės grupėms. Šiame straipsnyje toliau nagrinėjama, kad minimalus normatyvinis vartojimo biudžetas užtikrina tik nekvalifikuoto darbuotojo, atliekančio nesunkų darbą paprastomis (nesudėtingomis) sąlygomis, asmeninių poreikių tenkinimą visuomeniškai būtiname lygyje. Apskritai gerovę sunku įsivaizduoti minimaliame lygyje.

Gerovės valstybės kūrimo kriterijų pagrindimas

Nuo gerovės valstybės kūrimo kriterijų ir kiekybinių parametrų pasirinkimo bei nuo jų gebėjimo atspindėti tiriamus kokybinius ir kiekybinius socialinės politikos aspektus priklauso šalies priskyrimo gerovės valstybei išvados.

Lietuva vadovaujasi vieningais ES socialinės politikos principais. Pabrėžtina, kad dar praėjusio amžiaus 9-ojo dešimtmečio pradžioje Prancūzija iškėlė bendros socialinės erdvės Europoje sukūrimo idėją, o jo viduryje (1986 m.) Europos Bendrijos šalys pasirašė suvestinį Europos aktą, įsipareigodamos stiprinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, skatinti tolygų regionų vystymąsi. Vėliau, vykdant Amsterdamo sutartį (1997 m.), atviro koordinavimo metodu buvo grindžiamos ES šalių bendros socialinės politikos gairės ir tikslai, rengiami ir įgyvendinami jų nacionalinių veiksmų planai, įsigaliojo Europos socialinė chartija. Socialinė dimensija dar labiau įtvirtinta Lisabonos sutartyje (2007 m.), o ES pagrindinių teisių chartija joje įgavo privalomąjį pobūdį. Pabrėžtina, kad Lisabonos sutartyje greta ekonominės ir socialinės išskiriama ir teritorinė sanglauda. Kaip žinia, 2007–2013 m. daugiau nei trečdalis ES biudžeto lėšų teko sanglaudos politikai įgyvendinti. Milijardinės lėšos skirtos ir Lietuvai. Todėl, vertinant šalies socialinę orientaciją, šio straipsnio autorių nuomone, metodologiškai tikslinga vadovautis tokiais socialiai priimtinais gyvenimo standartais, kurių kriterijus yra *ES lygmens esminiai vidutiniai gyvenimo (gyvenimo lygio) standartai*.

ES lygmens vidutinių gyvenimo lygio rodiklių kriterijaus pasirinkimo logika taip pat grindžiama šių rodiklių gebėjimu atspindėti įvairių socialinės-ekonominės pažangos lygių ES valstybių rezultatus – tiek

šiuo požiūriu už Lietuvą pažangesnių, tiek labiau šioje srityje atsilikusių valstybių. *Tik absoliučiai daugumai minėtų rodiklių Lietuvoje pasiekus ar viršijus (pozityvaus poveikio socialinei šaliai raidai linkme) ES vidutinius rodiklių įverčius, šalis galėtų būti priskirta prie gerovės valstybių.*

Absoliučios daugumos, o ne visų aptariamų rodiklių pasirinkimą, nustatant valstybės socialinės raidos statusą, metodologiškai galima pagrįsti tuo, kad socialiniai-ekonominiai procesai ir juos apibendrinantys dėsningumai pasireiškia tik kaip tendencijos ir socialiniuose moksluose, skirtingai nei gamtos mokslų disciplinose, jų priežasties–pasekmės ryšius kiekybiškai determinuoti yra gana sudėtinga. Būtina turėti omenyje, kad socialinės politikos prioritetai skirtinguose gerovės valstybės modeliuose yra nevienodi.

Galų gale negalima neatsižvelgti ir į tai, kad pakankamai sviri socialinių-ekonominių procesų dalis (kai kurių specialistų vertinimu – net iki 25 proc. nuo jų apimties) vyksta šešėlyje, o tai gerokai iškreipia oficialią statistiką. Be to, neretai vieno ar kito gerovės (gyvenimo lygio) rodiklio, neskaičiuojamo pagal vieną ES statistikos agentūros „Eurostat“ metodiką, tarptautinis palyginimas yra ganėtinai sudėtingas ir dažnai netikslus.

Gerovės valstybę formuojantys socialiniai-ekonominiai procesai turi būti tiriami dialektiškai, jų istorinio vystymosi kontekste, kartu išskiriant pagrindines – charakteringiausias – šių procesų grandis. Bene ryškiausias tapsmo gerovės valstybe požymis, jį nagrinėjant istoriniame kūrimo procese, šio straipsnio autorių nuomone, yra šalies socialinių-ekonominių struktūrų raida *socialiai orientuotos valstybės* kryptimi, kuri užtikrintų *racionaliausių* viso šalies socialinio-ekonominio potencialo panaudojimą šiame procese. Aptariamą procesą apibendrintai parodytų pozityvi visuomenės sluoksnių raida – turėtų mažėti socialiniai-ekonominiai skirtumai tarp tų sluoksnių, t. y. visuomenė judėtų vienalytiškumo link. Tokią raidą, visų pirma, išreikštų socialinės nelygybės tarp visuomenės narių mažėjimas; antra, skurde gyvenančiųjų lyginamojo svorio bendroje gyventojų struktūroje, vadinasi, socialinės atskirties, mažėjimas; trečia, vidurinėsios klasės (sluoksnio) nuoseklus didėjimas – pirmiausia žemesniųjų sluoksnių sąskaita.

Aptariamą raidą patvirtintų (arba paneigtų) atitinkamų socialinių-ekonominių rodiklių – pajamų pasiskirstymo nelygybės, skurdo, socialinės atskirties ir vidurinėsios klasės formavimosi – analizė, sudarydama tarsi pagrindą, *pirmąjį* tyrimų etapą, nagrinėjant gerovės valstybės kūrimo loginę seką, ypač nepakankamai socialiniu-ekonominiu požiūriu išvystytose šalyse.

Antrajame tyrimų etape reikėtų, šio straipsnio autorių nuomone, įvertinti tokius esminius gyvenimo (gyvenimo lygio) rodiklius kaip vidutinis mėnesinis

darbo užmokestis, socialinės išmokos, vidutiniškai tenkančios vienam gyventojui, tarp šių išlaidų – valstybės išlaidas senatvės pensijoms ir nedarbo lygį šalyje. Bendrą ekonominę šalies aplinką bene geriausiai atskleidžia BVP dydis, vidutiniškai tenkantis vienam gyventojui, o bendrą socialinę aplinką – socialinei apsaugai skiriama šalies BVP dalis.

Šių, kaip ir anksčiau aptartų pirmojo tyrimų etapo rodiklių, įverčius, palyginus su ES atitinkamų rodiklių vidutiniais įverčiais, gali būti nustatytas valstybės socialinės raidos statusas, taigi – ir gerovės valstybės kūrimo realizavimo laipsnis.

Gerovės valstybės kūrimo Lietuvoje analizė

Pereinant prie gerovės valstybės kūrimą šalyje atspindinčių konkrečių rodiklių nagrinėjimo, *pirmajame tyrimų etape* reikėtų, kaip jau minėta, atskleisti tuos, kurie parodytų, ar socialinių-ekonominių procesų raida Lietuvoje vyksta *socialiai orientuotos valstybės* formavimosi kryptimi, kuri užtikrina racionaliausią šalies socialinių-ekonominių išteklių panaudojimą. Tačiau tai ganėtinai kompliktuotus klausimas, nes šalies ankstesnių vyriausybių programose geriausiu atveju buvo randami tik bendri pasamprotavimai, kad kuriam socialiai orientuota valstybė, kurie, deja, nebuvo paremti atitinkamų socialinių-ekonominių svertų sureguliuavimu visuose ūkio lygiuose. Dabartinės, šešioliktosios, Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje socialiai orientuotos valstybės turinys, jos formavimasis šalyje taip pat nėra aptartas: joje tik politiniu aspektu deklaruojamas nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas kaip vienas Vyriausybės veiklos prioritetų (Šešioliktosios Vyriausybės 2012–2016 metų programa).

Vienas esminių požymių, rodančių šalies raidą socialiai orientuotos valstybės kryptimi, šio straipsnio autorių nuomone, yra *socialinės nelygybės* joje mažėjimas. Nagrinėjant šią problemą, būtina turėti omenyje, kad socialiniai procesai, kaip ir visa socialinė sistema, yra ekonominės sistemos posistemis; būtent ekonominiai svantai, tinkamas jų sureguliuavimas iš esmės lemia ir socialinius procesus. Todėl, nagrinėjant gerovės valstybės raidą, ypatingą dėmesį reikia skirti ekonominiams aspektams. Nors socialinė nelygybė yra apibūdinama kaip dominuojanti visuomenės diferenciacijos forma, pasireiškianti visuomenės vertybių (turto, prestižo, valdžios) pasiskirstymo netolygumu (Brazienė, 2005), tačiau esminis klausimas, tiriant socialinę nelygybę, yra nelygybė tarp gyventojų (šeimų) pajamų, itin lemianti ir kitus socialinės nelygybės aspektus.

Šiame straipsnyje nesiekama plačiau išnagrinėti visus socialinės nelygybės aspektus, todėl jame bus nagrinėjama gyventojų pajamų nelygybė. Disponuojamųjų pajamų pasiskirstymo netolygumas bus ver-

tinamas pajamų nelygybės matu – disponuojamųjų pajamų *kvintiliniu santykiu* (penktadalio, daugiausia pajamų gaunančių asmenų vidutinio pajamų lygio santykiu su penktadaliu, gaunančių mažiausiai pajamų lygiu). Gyventojų turitinė diferenciacija taip pat bus vertinama *Gini koeficientu*, kuris parodo, kiek procentų visų pajamų gauna 10 proc. turtingiausių namų ūkių, o pajamų pasiskirstymo netolygumas tampa esminis, šiai reikšmei viršijus 30 proc., o tai, kaip bus matyti, ir charakteringa Lietuvai (Šileika, 2011).

Antra, kuriant socialiai orientuotą valstybę, neabejotinai turi mažėti ir skurde gyvenančių lyginamasis svoris bendroje gyventojų struktūroje. Skurdo lygiui nustatyti dažniausia naudojamas *santykinių skurdo* rodiklis, Statistikos departamento leidiniuose įvardijamas kaip *skurdo rizikos riba* (lygis). Tai – „sąlyginis pajamų dydis, už kurį mažesnes disponuojamąsias pajamas gaunantys namų ūkiai priskiriami prie skurstančiųjų“ (Lietuvos statistikos metraštis, 2009). Tačiau šio rodiklio patikimumas, vertinant realų skurdą šalyje, šio straipsnio autorių nuomone, yra abejotinas, nes santykinio skurdo rodiklio reikšmės iš esmės rodo ne realų skurdą, o asmeninių pajamų pasiskirstymą. Kadangi jo ribos nustatymo kriterijumi imamas ekvivalentinių pajamų dydis, lygus tam tikrai daliai (pavyzdžiui, 60 proc.) medianos, t. y. prie santykinai skurstančiųjų priskiriami tie visuomenės nariai (šeimoms), kurių asmeninės pajamos gerokai atsilieka nuo vidutinio pajamų lygio šalyje. Be to, santykinio skurdo reikšmės paprastai yra sumažintos, lyginant su socialine-ekonomine realybe šalyje, nors ir jos nerodo teigiamų tendencijų (Šileika, Zabarauskaitė, 2006).

Todėl galima tik pritarti daugiau nei prieš dešimtį metų Darbo ir socialinių tyrimų instituto mokslininkų pagrįstai *absoliutaus skurdo* agreguoto rodiklio, rodančio realų skurdą, skaičiavimo metodikai (LR gyventojų pajamų..., 2003). Ji paremta minimaliu normatyviniu vartojimo biudžetu, kuris apibūdina minimalų būtinų fizinių, dvasinių (intelektinių) ir socialinių individo asmeninių poreikių patenkinimo lygį, užtikrinančių visuomenės požiūriu minimalias reprodukcijos sąlygas vienam žemo kvalifikacinio lygio darbuotojui, atliekant nesunkų darbą paprastomis (nesudėtingomis) sąlygomis.

Skaičiuojant šį biudžetą, remiamasi faktine šalies gyventojų vartojimo, ypač mitybos, struktūra ir išlaidų ne maisto prekių (įskaitant paslaugas) lyginamuoju vertiniu svoriu visuminiame vartojimo krepšelyje, taip pat šalies gyventojų sudėties tokiomis pagrindinėmis charakteristikomis kaip amžius, lytis, teritorinis požiūris, darbinis ir socialinis statusas. Todėl aptariamas biudžetas ir parodo realaus skurdo ribą šalyje: gyventojai, kurių visuminės pajamos (vartojimo išlaidos) krenta žemiau šios ribos, gyvena absoliučiaiame skurde. Tačiau toliau šio straipsnio autorių atliekamuose

tarptautiniuose palyginimuose bus naudojamas santykinio skurdo rodiklis, nes „Eurostat“ agentūra nėra parengusi absoliutaus skurdo skaičiavimo metodikos.

Trečia, skurdas iš esmės lemia ir *socialinę atskirtį*, t. y. atitinkamų socialinių grupių išstūmimą iš aktyvaus dalyvavimo visuomenės gyvenime, apimančių šių grupių naudojimosi visuomeninėmis gėrybėmis ribotumą ir dėl to kylančias socialines-ekonomines bei psichologines problemas. Suprantama, kad socialinė atskirtis siejama ir su gyvenamąja vieta, galimybe naudotis švietimo ir gydymo paslaugomis, amžiumi, lytimi, šeimos struktūra ir pan. veiksniais (Taljūnaitė, 2000). Tačiau iš esmės socialinę atskirtį lemiantys veiksniai sutampa su skurdo rizikos veiksniais, nors šios sąvokos ir nėra tapatinamos. Šiame straipsnyje dėl ribotos jo apimties abi aptariamos sąvokos traktuojamos kaip susijusios ir socialinė atskirtis atskirai nenagrinėjama.

Ketvirta, kuriant socialiai orientuotą valstybę, turėtų nuosekliai didėti *vidurinioji klasė*. Tačiau apie ją Lietuvoje kalbėti labai problemiška dėl dviejų priežasčių. Nustatyta, kad nėra bendrai priimtinos jos išskyrimo metodikos. Daugelis autorių tik sutinka, kad visuomenės stratifikavimo pagrindą sudaro visuomenės narių grupės, pasižyminčios panašiu visuomeninių gėrybių pasiekiamumu.

Šio straipsnio autoriai laikosi metodologinio požiūrio, kad vidurinioji klasė – tai tas visuomenės sluoksnis, kuriame vyrauja ganėtinai aukšto išsilavinimo lygio, aukšto profesionalumo ir pilietiškai aktyvūs gy-

ventojai, kurių gerovės lygis jiems garantuoja asmeninę ekonominę nepriklausomybę, veiklos pasirinkimo laisvę ir įgalina išlaikyti atitinkamą gyvenimo stilių. Šias kokybines charakteristikas galima kiekybiškai išreikšti per žmonių įgytą ekonominį ir kultūrinį kapitalą – asmeninių pajamų ir išsilavinimo lygį. Pirmąjį jų galima, straipsnio autorių nuomone, objektyvizuoti pagal šiam socialiniam sluoksniui moksliskai grįstą vidutinių mėnesinių pajamų (vartojimo išlaidų) dydį, o aukštasis ir aukštesnysis išsilavinimas yra adekvatus aptariamam sluoksniui būtino kultūrinio kapitalo lygiui.

Kita vertus, vidurinis sluoksnis Lietuvoje dar nėra pasiekęs kritinės masės ir jau daugelį metų stagnuoja žemame lygyje, todėl negali atlikti savo, kaip vidurinėsios klasės, funkcijos – būti šalies socialinės, ekonominės ir politinės raidos garantu. Kitaip sakant, šis socialinis sluoksnis šalyje yra dar tik formavimosi stadijoje (Pajuodienė, Šileika, 2001; Šileika, Juodrienė, 2010), o tai įrodo ir pateikti skaičiavimai. Taigi ir stratifikacijos procesų Lietuvoje raidos požiūriu valstybės socialinė ir ekonominė politika nėra nukreipta į socialiai orientuotos valstybės kūrimą.

Labiau teoriniu požiūriu aptarus socialiai orientuotą visuomenę charakterizuojančių socialinių-ekonominių struktūrų raidos tendencijas kaip gerovės valstybės kūrimo *pirmąjį tyrimų etapą*, galima pereiti prie konkrečių rodiklių Lietuvoje analizės ES šalių atitinkamų statistinių įverčių kontekste (žr. 1 lent.).

1 lentelė

Pirmojo tyrimų etapo rodiklių statistiniai įverčiai Lietuvoje ir ES 27 šalyse 2005–2010 m.

Kriterijus	Rodiklis	Šalis	Metai						Vidutinė reikšmė
			2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Pajamų nelygybė	Kvintilinis santykis, kartai	ES-27	5,0	4,9	5,0	5,0	4,9	5,0	4,97
		Lietuva	6,9	6,3	5,9	5,9	6,3	7,3	6,43
	Gini koeficientas, proc.	ES-27	30,6	30,2	30,6	30,7	30,4	3,5	30,5
		Lietuva	36,3	35,0	33,8	34,0	35,5	36,9	35,25
Skurdas	Skurdo rizikos lygis, proc.	ES-27	16,4	16,5	16,5	16,4	16,3	16,4	16,42
		Lietuva	20,5	20,0	19,1	20,0	20,6	20,2	20,07
Vidurinioji klasė	Vidurinėsios klasės dydis, proc.	ES-27 ¹	–						–
		Lietuva	–						14–16

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis „Eurostat“ statistikos agentūros duomenimis.

¹Rodiklis nenaudojamas dėl daugumos ES šalių duomenų stokos.

Kaip matyti iš 1 lentelės, Lietuvoje pajamų nelygybę atspindintis *kvintilinis santykis* (Q5/Q1) tiriamojo laikotarpio pradžioje (2005 m.) siekė 6,9 karto, o 2010 m. padidėjo iki 7,3. Tai reiškia, kad 20 proc. daugiausia pajamų gavusių asmenų pajamos 2005–2010 m. siekė vidutiniškai beveik 6,5 karto daugiau nei 20 proc. mažiausiai pajamų gavusių asmenų pajamų vidurkis. Tuo tarpu ES-27 šalių vidutinis kvintilinis santykis svyravo 4,9–5,0 intervale. Taigi per visą analizuojamą laikotarpį *Lietuvoje pajamų pasiskirstymo*

nelygybė, vertinant ją kvintiliniu santykiu, buvo didesnė nei ES vidurkis.

Aptariant Gini koeficiento reikšmių kitimą, pastebėta, kad per visą analizuojamą laikotarpį Lietuvoje šis rodiklis viršijo 30 proc. ribą, vadinasi, pajamų pasiskirstymo netolygumas buvo esminis. Per analizuojamą laikotarpį aptariamas rodiklis šalyje kito 33,8–36,9 proc. intervale. Tuo tarpu ES-27 šalių vidutinė Gini indekso reikšmė 2005–2010 m. nežymiai viršijo 30 proc. ribą ir svyravo 30,2–30,7 proc. inter-

vale. Taigi Lietuvoje pajamų pasiskirstymo nelygybė, vertinant ją ir Gini koeficientu, 2005–2010 m. taipogi viršijo ES vidutinį pajamų pasiskirstymo netolygumo rodiklį – vidutiniškai 4,75 proc. Kartu pabrėžtina, kad Lietuvoje pastebima pajamų pasiskirstymo nelygybės augimo tendencija.

Įvertinus abu nagrinėtus rodiklius, tampa akivaizdu, kad Lietuvoje pajamų pasiskirstymo nelygybė 2005–2010 m. buvo gerokai didesnė nei ES-27 šalių vidurkis.

Skurdo rizikos lygis Lietuvoje analizuojamu laikotarpiu svyravo 19,1–20,6 proc. intervale. Tuo tarpu ES-27 šalyse 2005–2010 m. šis skurdo rodiklis kito labai nežymiai ir vidutiniškai siekė 16,3–16,5 proc. nuo visų ES-27 šalių gyventojų. Per visą analizuojamą laikotarpį Lietuvoje vidutiniškai buvo 3,7 proc. daugiau skurstančiųjų už ES vidutinį skurstančiųjų skaičių, kuris vidutiniškai sudarė 16,42 proc. Įdomu pažymėti, kad žemiau absoliutaus skurdo ribos 2010 m. gyveno apie 24,5 proc. mūsų šalies gyventojų (Šileika, 2011). Taigi, kaip matyti, *Lietuvai šiuo požiūriu dar reikia gerokai pasitempti, siekiant ES-27 šalių vidurkio.*

Vertinant vidurinėsios klasės dydį, naudojamosi šio straipsnio autorių anksčiau atliktais tyrimais, kurių rezultatai rodo, kad šis socialinis sluoksnis bendroje Lietuvos gyventojų struktūroje 1998–2008 m. sudarė tik 14–16 proc. (Pajuodienė, Šileika, 2001; Šileika, Juodrienė, 2010). Svarbu pastebėti, kad tirtu laikotarpiu šalyje vidutiniškai beveik 24 proc. dirbančiųjų pagal turimą kultūrinį kapitalą (išsilavinimą) atitiko vi-

durinėsios klasės kriterijus, tačiau pagal ekonominį kapitalą (dėl žemo pajamų lygio) į ją nepateko. Nors patikimos statistikos apie kitų ES šalių viduriniąją klasę nėra, kaip ir vieningos metodikos jos išskirimui, tačiau turint omenyje, kad socialiniu-ekonominiu požiūriu išsivysčiusiose šalyse vidurinioji klasė sudaro daugiau kaip 55 proc., galima teigti, kad *Lietuva pagal šį rodiklį atsilieka nuo ES šalių*: mūsų šalyje esminius pripažinimo kriterijus atitinkanti vidurinioji klasė dėl nepakankamo masiškumo yra tik tapsmo būsenoje.

Apibendrinant gerovės valstybės kūrimo pirmojo etapo rodiklių tyrimą, matyti, kad tiek pajamų pasiskirstymo nelygybės, tiek skurdo lygio ir vidurinėsios klasės dydžio rodiklių reikšmės mūsų šalyje nerodo pozityvių tendencijų ir *gerokai atsilieka nuo ES-27 šalių vidutinių reikšmių*. Vadinasi, vadovaujantis tirtų rodiklių įverčių palyginimu ir anksčiau aptartais kriterijais, *Lietuvos pagal šiame tyrimų etape išanalizuotus rodiklius dar negalima priskirti prie socialiai orientuotų šalių*, t. y. šalių, pasirinkusių racionaliausią socialinių-ekonominių išteklių panaudojimą gerovės valstybės kūrimo procese.

Pereinant prie konkrečių rodiklių analizės antrajame gerovės valstybės kūrimo tyrimų etape, pirmiausia, kaip jau minėta, reikėtų panagrinėti tokius esminius gyvenimo (gyvenimo lygio) rodiklius kaip vidutinis mėnesinis darbo užmokestis, socialinės išmokos, vidutiniškai tenkančios vienam gyventojui, ir tarp šių išlaidų – valstybės išlaidas senatvės pensijoms ir nedarbo lygį (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Antrojo tyrimų etapo rodiklių statistiniai įverčiai Lietuvoje ir ES šalyse 2005–2010 m.

Rodiklis	Šalys	Metai						Vidutinė reikšmė
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Vidutinis bruto DU (verslo sektoriuje dirbančiųjų visą darbo dieną) per mėn., Lt	ES-27	6 359	6 588	7 366	7 093	7 220	4	6 925
	Lietuva	1 373	1 595	1 941	2 129	2 131	2 082	1 875
Visos socialinės išmokos, vidutiniškai vienam gyventojui per mėn., Lt	ES-27	1 550	1 571	1 555	1 611	1 717	3	1 601
	Lietuva	221	246	302	345	359	3	295
Valstybės išlaidos senatvės pensijoms, vidutiniškai vienam gyventojui per mėn., Lt	ES-27	523	532	527	554	581	3	543
	Lietuva	86	91	108	125	128	3	108
Vidutinė mėnesinė senatvės pensija, Lt ¹	Lietuva	421	477	596	769	813	747	637
Nedarbo lygis, proc.	ES-27	9,0	8,3	7,2	7,1	9,0	9,7	8,4
	Lietuva	8,3	5,6	4,3	5,8	13,7	17,8	9,3
BVP dydis, vidutiniškai vienam gyventojui, Lt	ES-27	77 688	81 831	86 320	86 320	81 141	84 594	82 982
	Lietuva	21 062	24 515	29 349	33 492	27 622	29 004	27 507
Valstybės išlaidos socialinei apsaugai, proc. nuo BVP	ES-25 ²	27,2	26,8	25,9	26,9	29,7	3	27,3
	Lietuva	13,2	13,4	14,0	16,1	21,3	3	15,6

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis „Eurostat“ statistikos agentūros duomenimis.

¹Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenys. ²ES-25 duomenys pateikiami dėl ES-27 šalių duomenų stokos. ³„Eurostat“ agentūros duomenų bazėje 2010 m. duomenys nepateikiami. ⁴Rodiklis nenaudojamas dėl daugumos ES šalių duomenų stokos.

Siekiant išlaikyti duomenų palyginamumą tarp ES-27 šalių, joje pateikti „Eurostat“ agentūros skelbti duomenys, nors kai kurie rodikliai būtų, matyt, priim-

tinesni jų palyginimą kiek pakoregavus, pavyzdžiui, vidutinis mėnesinis darbuotojų darbo užmokestis ir vidutinė mėnesinė senatvės pensija.

Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis yra viena pagrindinių disponuojamųjų gyventojų pajamų sudedamųjų dalių. Iš 2 lentelės matyti *akivaizdus darbo užmokesčio atotrūkis tarp Lietuvos ir ES-27 šalių atitinkamų rodiklių vidurkių*. Lietuvoje vidutinis mėnesinis bruto atlyginimas dirbančiųjų privačiame sektoriuje visą darbo dieną analizuojamu laikotarpiu vidutiniškai siekė 1 875 Lt, o ES-27 šalių – net 6 925 Lt. Tai reiškia, kad ES šalių gyventojai analizuojamu laikotarpiu turėjo galimybę darbo rinkoje užsidirbti vidutiniškai 3,7 karto daugiau nei Lietuvos gyventojai, nors per analizuojamą laikotarpį darbo užmokestis mūsų šalyje stabiliai augo.

Aptariant duomenis apie 2 lentelėje pateiktas *visas išlaidas socialinėms išmokoms*, vidutiniškai tenkančias vienam gyventojui per mėnesį Lietuvoje ir ES-27 šalyse 2005–2009 m., matyti, kad mūsų šalies gyventojams šių išlaidų suma per tiriamąjį laikotarpį vidutiniškai sudarė 295 Lt ir per šiuos metus išaugo vidutiniškai kiek daugiau nei 1,6 karto. Tuo tarpu ES-27 šalių visos socialinės išmokos, vidutiniškai tenkančios vienam gyventojui per mėnesį, analizuojamu laikotarpiu sudarė 1 601 Lt ir per 2005–2009 m. išaugo ganėtinai nedaug. Analizuojamu laikotarpiu visos socialinės išmokos, vidutiniškai tenkančios vienam gyventojui per mėnesį, Lietuvoje buvo 5,4 karto mažesnės nei ES-27 šalyse, nors šis santykis mažėjo nuo 7,0 karto 2005 m. iki 4,8 karto 2009 m. Taigi *valstybės išlaidų socialinėms išmokoms dydžiai Lietuvoje, lyginant su vidutinėmis ES reikšmėmis, yra gerokai mažesni*.

Nagrinėjant *valstybės išlaidų senatvės pensijoms*, vidutiniškai tenkančių vienam gyventojui per mėnesį, dinamiką Lietuvoje ir ES-27 šalyse 2005–2009 m., matyti, kad *atotrūkis tarp valstybės išlaidų joms Lietuvoje ir ES-27 šalyse yra ryškus*. Lietuvoje analizuojamu laikotarpiu vienam šalies gyventojui per mėnesį teko vidutiniškai 108 Lt valstybės išlaidų pensijoms, o visose ES šalyse – vidutiniškai 543 Lt. Taigi Lietuvos gyventojams analizuojamu laikotarpiu per mėnesį teko vidutiniškai 5,0 karto mažesnės už ES-27 valstybių išlaidos pensijoms.

Nedarbas yra vienas svarbiausių socialinės atskirties veiksnių. Jis iš esmės rodo šalyje vykdomos socialinės politikos veiksmingumą. Kaip rodo 2 lentelės duomenys, vidutinis nedarbo lygis 2005–2010 m. Lietuvoje siekė 9,3 proc., o ES-27 šalyse – 8,4 proc. Vadinas, nedarbo lygio atotrūkis tarp Lietuvos ir ES-27 šalių nėra didelis. Tačiau Lietuvoje nedarbo lygis analizuojamu laikotarpiu svyravo 4,3–17,8 proc. intervale, kai tuo tarpu ES-27 šalyse šis svyravimas buvo palyginti nežymus – sudarė 7,1–9,7 proc. Taigi, nors ir nedideliu skirtumu, tačiau *nedarbo lygis Lietuvoje viršija ES-27 šalių šio rodiklio vidurkį*.

BVP vienam gyventojui rodiklis, jo dinamika padeda įvertinti šalies ūkio augimą ir valstybės potencines galimybes užtikrinti atitinkamą gerovės lygį gyventojams.

2 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad vienam Lietuvos gyventojui tenkanti šalyje sukurtų materialinių prekių ir paslaugų apimtis analizuojamu laikotarpiu gerokai išaugo. Jeigu 2005 m. šalyje sukurtas BVP, vidutiniškai tenkantis vienam gyventojui, siekė 21 062 Lt, tai 2010 m. jo dydis išaugo iki 29 004 Lt, arba beveik 27,38 proc. Bet ES-27 šalių vidutinis BVP dydis, tenkantis vienam gyventojui, per analizuojamą laikotarpį išaugo nuo 77 688 iki 84 594 Lt, arba 8,2 proc., ir lenkė vidutines aptariamo rodiklio reikšmes Lietuvoje 3 kartus.

Taigi, nors Lietuvoje potencinės galimybės kelti gyventojų gerovę analizuojamu laikotarpiu augo sparčiau nei vidutiniškai ES-27 šalyse, tačiau *pagal absoliutų BVP vienam gyventojui dydį, sudarantį materialų pagrindą, bendrą ekonominę aplinką gerovės augimui, mūsų šalis smarkiai atsilieka*.

BVP dalis, skiriama šalyje socialinei apsaugai, ryškiai rodo socialinės politikos pobūdį ir charakterizuoja bendrą socialinę aplinką joje. 2 lentelėje pateikti duomenys atskleidžia, kad tiriamu laikotarpiu Lietuvoje vyko socialinei apsaugai skiriamų lėšų procentinės išraiškos nuo BVP didėjimas: šioms reikmėms skiriamų lėšų lyginamasis svoris išaugo nuo 13,2 proc. 2005 m. iki 21,3 proc. 2009 m. (nors čia reikėtų atsižvelgti į galimas paklaidas dėl ryškaus šalies BVP apimties kritimo 2009 m.). Tai sveikintina tendencija. ES-27 šalyse šio rodiklio reikšmės augo gerokai lėčiau: nuo 27,2 proc. 2005 m. iki 29,7 proc. 2009 m., tačiau jos net 11,7 proc. viršijo aptariamų išlaidų lyginamojo svorio nuo BVP vidutinę reikšmę mūsų šalyje.

Taigi, *lyginant BVP dalį, vidutiniškai skiriamą socialinei apsaugai mūsų šalyje ir ES-27 šalyse, galima konstatuoti, kad Lietuva šioje srityje gerokai atsilieka*.

Apibendrinant gerovės valstybės kūrimo Lietuvoje tyrimo tiek pirmąjį, tiek antrąjį etapus, galima reziumuoti, kad *visų esminių šalies socialinių-ekonominių rodiklių, atspindinčių gerovės valstybės formavimosi procesą, vidutinės reikšmės gerokai atsilieka nuo ES-27 šalių atitinkamų rodiklių vidurkių*.

Vadinas, remiantis anksčiau metodologiškai pagrįstais kriterijais, *Lietuvos dar negalima priskirti nei prie socialiai orientuotų šalių, t. y. šalių, racionaliausiai naudojančių savo socialinius-ekonominius išteklius gerovės valstybės formavimo procese, nei prie šalių, jau sukūrusių gerovės valstybės tipą*. Lietuva šandien yra *tik tapsmo gerovės valstybe stadijoje*. Taigi ji kaip gerovės valstybė – *iracionali sąvoka*, aptariamą objektą atspindinti *tik pagal formą*, o ne pagal turinį.

Beje, ir mūsų šalies autoritetingi autoriai, įvardijantys Lietuvą kaip gerovės valstybę, iš esmės pripažįsta, kad Lietuva tik pagal formą atitinka gerovės valstybės kriterijus (Lazutka, 2007; Aidukaitė ir kt., 2012). Tai aiškus prieštaravimas jų ginamoje koncepcijoje.

Atlikta faktinės medžiagos analizė leidžia patikslinti anksčiau išsakytą nuomonę, kad Lietuvoje vyrauja kai kurie konservatyvaus-korporatyvinio modelio bruožai: ši modelį mūsų šalyje reikėtų, matyt, įvardyti kaip *konservatyvų-korporatyvinių-marginalinių modelių*. Marginalinių todėl, kad marginaliniai visuomenės sluoksniai Lietuvoje gana stabiliai auga, todėl gerovės valstybės kūrimas, tiriant šį procesą aptartų kriterijų požiūriu, tampa vis labiau komplikuoatas.

Gerovės valstybės kūrimo spartinimo kryptys

Lietuvoje nėra metodologiškai pagrįstos *šalies socialinės-ekonominės ilgalaikės raidos koncepcijos* ir sisteminio jos įgyvendinimo etapiškumo. Norint pakreipti šalies raidą socialiai orientuotos visuomenės ir galiausiai – gerovės valstybės kūrimo kryptimi, būtina parengti subalansuotą atitinkamų priemonių paketą visoje ūkio vertikaloje su labai konkrečiais šių priemonių įgyvendinimo įvertinimo toje vertikaloje socialiniais-ekonominiais rodikliais.

Suprantama, tokių priemonių paketo realizavimas būtų ilgalaikis ir sudarytų šalies socialinės-ekonominės raidos šerdį, akcentuotų jos prioritetus. Kitaip tariant, čia kalbama apie strateginį planavimą, kuris yra Vyriausybės, kaip aukščiausio valdymo subjekto, esminė funkcija. Pirmiausia Vyriausybės galia ir turėtų būti nukreipta į čia aptariamo socialinio-ekonominio modelio valstybės kūrimą. Tuo labiau, kad naujosios šalies Vyriausybės pagrindinis siekis, kaip jau minėta – eiti gerovės valstybės kūrimo keliu.

Jau buvo minėta, kad ES dokumentuose suformuluotose nuorodose į socialinės politikos tikslus akcentuojama *užimtumo didinimo* problema, kurios sprendimas neabejotinai turėtų tapti prioritetu ir mūsų šalies socialinėje politikoje. Šiame straipsnyje laikomasi nuostatos, kad būtent įdarbinimas yra pirmoji ir esminė socialinės pagalbos suteikimo pakopa. Antrąją pakopą reikėtų laikyti socialinio draudimo sistema. Tik trečiąją tokios pagalbos pakopą, išsėmus pirmųjų dviejų galimybes, sudaro, šio straipsnio autorių nuomone, socialinė parama, teikiama pinigais ir paslaugų forma. Mūsų šalyje, deja, pirmiausia neretai naudojama darbinius motyvus slopinanti pastaroji – trečioji – socialinės pagalbos pakopa – socialinė parama.

Istoriškai taip susiklostė, kad šalies ekonomikos transformacijos sąlygomis iš komandinio į rinkos ūkį gyventojų užimtumo klausimai iš esmės „iškrito“ iš svarbiausių valstybės socialinės ekonominės politikos klausimų sąrašo. Naujas politinis elitas, siekdamas įtvirtinti ekonominio liberalizmo principus, į gyventojų užimtumo politiką žiūrėjo skeptiškai – kaip į komandinės ekonomikos funkciją, kurios vaidmuo turėtų mažėti įsitvirtinant rinkos mechanizmams (Gruževskis, 1994). Tokį požiūrį stiprino ir nuo 1992–1993 m. tobulėjantis Lietuvos darbo biržos prie tuometinės Socialinės apsaugos ministerijos darbas, kartu valstybės užimtumo politiką vis labiau tapatinant

su šios ministerijos ir prie jos veikiančių institucijų veikla. Tai iš esmės susiaurino gyventojų užimtumo nacionalinės politikos suvokimą kaip kompleksinį ir sistemiškai integruotą visos Vyriausybės darbą. Tokį požiūrį būtina keisti iš esmės.

Užimtumo didinimo politika neatsiejama ir nuo *vieningos darbo užmokesčio sistemos* įdiegimo bent jau valstybiniame sektoriuje. Šiuo metu šalyje veikia net trys atskiri darbo užmokesčių reglamentuojantys įstatymai: Valstybės tarnybos, Valstybės politikų ir valstybės pareigūnų bei Teisėjų atlyginimų įstatymas, taip pat Vyriausybės nutarimų pagrindu parengti Kultūros, Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministrų įsakymai, reguliuojantys atitinkamų sferų darbuotojų darbo užmokesčių. Pabrėžtina, kad tuose įstatymuose ir įsakymuose tiek atskirų sferų visuma, tiek atitinkamų kategorijų darbuotojų darbo užmokesčio sandara jose (pagrindinės dalies ir įvairių priedų bei priemonių) yra skirtinga. Suprantama, kad apie vieningus darbo užmokesčio nustatymo principus čia kalbėti negalima.

Tas pats pasakytina ir apie valstybinio sektoriaus nebiudžetines įmones (įstaigas), kurių darbuotojai, ypač vadovai, neretai gauna atlyginimus, sistemiškai „neįsirašančius“ į jokias moksliskai grįstas darbo užmokesčio schemas. Vienoje iš Darbo ir socialinių tyrimų instituto darbuotojų atliktų mokslinių tyrimų ataskaitų išvadose rekomenduojama: „Siekiant įgyvendinti teisingumo, objektyvumo bei skaidrumo principus mokant už darbą valstybinio sektoriaus darbuotojams, būtina priimti vientisą akta, reguliuojantį darbo apmokėjimo tvarką visame valstybiniame sektoriuje, kuris užtikrintų lygias darbo apmokėjimo sąlygas darbuotojams, dirbantiems vienodos kvalifikacijos ir sudėtingumo darbą įvairiose valstybinio sektoriaus institucijose. Be to, būtų tikslinga nustatyti vienodą bazinį dydį, nuo kurio būtų skaičiuojama pareigūnė alga visiems valstybiniame sektoriuje dirbantiems asmenims“ (Valstybinio sektoriaus..., 2009). Būtina normatyvinio metodo pagrindu nustatyti ir moksliskai grįstą minimalią mėnesinę algą (Minimaliojo darbo..., 2004).

Darbo užmokesčio sistemos normalizavimas neabejotinai padidintų darbinės veiklos skaidrumą ir motyvaciją – taigi skatintų užimtumą, tuo prisidėdamas prie ES lygmenyje aprobuotų socialinės politikos tikslų įgyvendinimo.

Didelės spragos, kalbant apie gerovės valstybės kūrimo Lietuvoje spartinimą, matyti ir *socialinio draudimo* sistemoje. Pirmiausia tai pasakytina apie pensinį draudimą ir, skyrium imant, apie išreklamuotus kaip panacėja privačius pensijų fondus. Dar steigiant šiuos fondus, Darbo ir socialinių tyrimų instituto mokslininkai yra išsakę kritinių pastabų dėl šių fondų norminės bazės tokių esminių aspektų, kaip privačių investicinių fondų griežtesnė atranka, atsižvelgiant į jų darbuotojų kvalifikacinį lygį ir nuosavo kapitalo dydį, administ-

ravimo sąnaudų ryšio su šių fondų grąža nebuvimas, investuojantiems asmenims suteikiamų garantijų ignoravimas ir kt., bet jos liko neišgirstos.

Praktika parodė, kad privatūs investiciniai fondai neužtikrina žadėtos grąžos, kad senatvės pensininkų svajonės su šių fondų pagalba pasiekti 70–75 proc. pensijos lygį nuo buvusių darbinių pajamų būtų realizuotos. Šiandien svarstybinos, šio straipsnio autorių nuomone, ir idėjos apie aptariamų fondų administravimo perdavimą (vykdant jų reformą) Lietuvos bankui.

Sisteminei pertvarikai yra pribrendusios ir kitos socialinio draudimo grandys: labai aktualus „Sodros“ draudžiamųjų pajamų atribojimas nuo išlaidų socialinei paramai, kaip ir visos *socialinės paramos* sistemos tobulinimas (siekiant panaikinti plintantį išlaikytinių sindromą), ypač socialinių išmokų ir darbinių pajamų santykio tobulinimas, sprendžiant „skurdo spąstų“ problemą. Didelių negatyvių pasekmių tebeturi voliuntaristiniai ir aiškiai populistiniai sprendimai dėl viso socialinių išmokų ir socialinės paramos paketo nepamatuoto padidinimo prieš 2008 m. LR Seimo rinkimus – į neišbrendamas skolas buvo įklampinta „Sodra“, kurias ir šiandien ypač didina nepagrįstai didelės motinystės išmokos.

Aptariamų problemų sprendimas reikalauja kiekvienam veiklos atvejui įvertinti remtis adekvačiais ir metodologiškai grįstais naudos ir sąnaudų vertinimo kriterijais. Tačiau mūsų socialinės politikos strategai, atrodo, nesivargina dėl diegiamų priemonių socialinio ir ekonominio efektyvumo skaičiavimo ir pasikliauja politine, o ne dalykine (profesine) kompetencija, moksliniais tyrimais. Tokia tendencija ypač išryškėjo per pastaruosius 7–8 m. Šio laikotarpio socialinė politika iš esmės buvo nukreipta ne į strateginių problemų sprendimą, bet į socialinių „gaisrų“ gesinimą, o tai ir stabdė pozityvią socialinių procesų raidą šalyje.

Minėtinos ir *kitos socialinės-ekonominės problemos*, kurios trukdo kurti gerovės valstybę šalyje, tačiau platesnį jų aptarimą riboja šio straipsnio apimtis. Tai valstybės išlaidų socialinei apsaugai lyginamojo svorio nuo šalies BVP optimizavimas; pajamų, valstybės gaunamų iš darbo ir kapitalo, subalansavimas; progresinės pajamų mokesčio sistemos įvedimas; emigracijos ir gilesnis „euronašlaičių“ problemos tyrimas. Tas pats pasakytina ir apie tradicinės šeimos institucijos irimą bei vienišų motinų (tėvų) ir daugia-vaikių šeimų problemas.

Atskirai minėtinos viduriniojo ir aukštojo mokslo bei sveikatos apsaugos sistemų problemos: jose vykdomas posūkis komercializacijos kryptimi blogina šiose sferose teikiamų esminių socialinių paslaugų kokybę – ištisi kaimiškieji šalies regionai netenka švietimo ir kultūros židinių, prastėja rengiamų specialistų kokybė, gydymo paslaugos tolsta nuo pacientų ir t. t. Šalies gyventojus ypač jaudina šių sistemų vadovų neatsakingumas, vykdant skubotas, dalykinio požiūriu blogai pagrįstas ir visuomenei nepriimtinas pertvarikas.

Šiame skyrelyje aptartų problemų sprendimas neabejotinai teigiamai paveiktų iš esmės visus procesus, lemiančius gerovės valstybę formuojančių atitinkamų socialinių-ekonominių struktūrų pozityvią raidą.

Išvados

Aptardami tyrimo naujumą ir aktualumą, autoriai pabrėžia, kad pasigendama kryptingai, socialiai orientuotos visuomenės formavimą mūsų šalyje ir gerovės valstybės kūrimą joje nukreiptų teorinių darbų. Pirmiausia tai pasakytina apie gerovės valstybės sukūrimą patvirtinančių objektyvių kiekybinių kriterijų metodologinį pagrindimą.

Nagrinėdami teorinius socialinės politikos aspektus, autoriai grindžia nuomonę, kad, tiriant socialinį teisingumą, reikėtų nagrinėti galimybių (o ne pajamų ir vartojimo) lygybę, kurią užtikrina, viena vertus, demokratija (per asmens politines teises ir laisves), kita vertus, laisvoji rinka, sudarydama lygias galimybes realizuoti savo gebėjimus. Kartu šią nuostatą reikėtų papildyti ir tam tikros valstybės socialinės atsakomybės už visų piliečių (visų pirma, atsidūrusių žemiau skurdo ribos ir patyrusių socialinę atskirtį, neigaliųjų ir kitų socialinių grupių) gerovę principu. Solidarumo sąvoka sietina su tam tikru proporcingu pajamų perskirstymu žemiausioms marginalinėms visuomenės grupėms, kai daugumos visuomenės narių sąskaita parama skiriama šių marginalinių grupių atstovams. Todėl socialiai teisingas ir solidarus lėšų perskirstymas turėtų pasižymėti galimai lygesniu visuomenės narių galimybių palaikymu ir siekiu, vadovaujantis socialinio atsakingumo principu, atitinkamai paremti savimi negalinčius pasirūpinti visuomenės narius.

Tirdami gerovės valstybės modelius, autoriai daugiausia dėmesio skiria Esping-Andersen išskirtam konservatyviajam-korporatyviniam modeliui, motyvuodami tuo, kad ir mūsų šalyje vyrauja kai kurie šio modelio bruožai. Tyrimo pabaigoje, atlikę gerovės valstybės Lietuvoje kūrimo faktinės medžiagos analizę, autoriai šią išvadą papildė, minėtą modelį pervadindami į konservatyvųjį-korporatyvinį-marginalinį, nes marginaliniai visuomenės sluoksniai Lietuvoje gana stabiliai auga.

Pagrindžiant gerovės valstybės kriterijus, remiantis bendros socialinės erdvės ES šalyse formavimosi idėja, autoriai pagrindžia nuomonę, kad tikslinga vadovautis tokiais socialiai priimtinais gyvenimo lygio standartais, kurių kriterijus yra esminiai ES lygmens vidutiniai gyvenimo (gyvenimo lygio) standartai. Tokia kriterijaus pasirinkimo logika grindžiama šių rodiklių gebėjimu atspindėti įvairių socialinės-ekonominės pažangos lygių ES valstybių rezultatus. Tik absoliučiai daugumai minėtų rodiklių Lietuvoje pasiekus ar viršijus (pozityvaus poveikio socialinei šalies raidai linkme) ES vidutinius rodiklių įverčius, šalis galėtų būti priskirta prie gerovės valstybių.

Autoriai, atlikdami gerovės valstybės kūrimo Lietuvoje faktinės medžiagos analizę, argumentuoja būtinybę išskirti du tyrimo etapus. Pirmajame jų nagrinėjami rodikliai, rodantys, ar socialinių-ekonominių procesų raida Lietuvoje vyksta socialiai orientuotos valstybės formavimosi kryptimi, nes būtent tokia raida užtikrina racionaliausiaią šalies socialinių-ekonominių išteklių panaudojimą kuriant socialiai orientuotą valstybę. Čia dinamiškai analizuojami tokie rodikliai kaip pajamų nelygybė, skurdas ir vidurinioji klasė. Antrajame tyrimo etape analizuojamas vidutinis mėnesinis darbo užmokestis, visos socialinės išmokos ir senatvės pensijos, vidutiniškai tenkančios vienam gyventojui per mėnesį, ir tiriami tokie rodikliai kaip BVP dydis, vidutiniškai tenkantis vienam gyventojui, ir valstybės išlaidų socialinei apsaugai lyginamasis svoris bendroje BVP išlaidų struktūroje. Kartu atliekama visų šių rodiklių lyginamoji dinaminė analizė tarp Lietuvos ir ES 27-šalių.

Apibendrinant atlikto gerovės valstybės kūrimo Lietuvoje tyrimo tiek pirmąjį, tiek antrąjį etapą, galima teigti, kad visų esminių šalies socialinių-ekonominių rodiklių, atspindinčių gerovės valstybės formavimosi procesą, vidutinės reikšmės gerokai atsilieka nuo ES-27 šalių atitinkamų rodiklių vidurkių. Vadinausi, Lietuvos dar negalima priskirti nei prie socialiai orientuotų šalių, t. y. šalių, racionaliausiai naudojančių savo socialinius-ekonominius išteklius gerovės valstybės formavimo procese, nei prie šalių, jau sukūrusių gerovės valstybės tipą. Lietuva šiandien yra tik tapsmo gerovės valstybe stadijoje. Taigi ji kaip gerovės valstybė – iracionali sąvoka, aptariamą objektą atspindinti tik pagal formą, o ne pagal turinį.

Literatūra

1. Aidukaitė, J., Bogdanova, N., Guogis, A. (2012). *Gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje: mitas ar realybė?* Lietuvos socialinių tyrimų centras, Sociologijos institutas.
2. Brazienė, R. (2005). *Socialinės stratifikacijos skaitiniai*. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija.
3. Cerami, A. (2006). *Social Policy in Central and Eastern Europe: The Emergence of a New Welfare Regime*. Berlin: LIT Verlag: Münster, Hamburg, Berlin, Vienna, London.
4. Cernat, L. (2006). *Europeanization, Varieties of Capitalism and Economic Performance in Central and Eastern Europe*. New York: Palgrave Macmillan.
5. Dromantienė, L., Česnuitytė, V. (2011). *Europos Sąjungos socialinė politika*. Vilnius: MRU.
6. Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton NJ: Princeton University Press.
7. „Eurostat“. *Search Database*: Prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database>.
8. Fenger, H. J. M. (2007). *Welfare regimes in Central and Eastern Europe: Incorporating post-communist*

- countries in a welfare regime typology. *Contemporary Issues and Ideas in Social Sciences*, 3 (2).
9. Ferge, Z. (1997). The Changed Welfare Paradigm: The Individualization of the Social. *Social Policy and Administration*, 31 (1), 20–44.
10. Gerikienė, V., Blažienė, I. (2009). Valstybinio sektoriaus darbuotojų darbo apmokėjimo reguliavimo problemos Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 4 (118), 299–320.
11. Giddens, A. (2006). A Social Model for Europe? *Global Europe, Social Europe*. Edited by A. Giddens, P. Diamond, R. Liddle. Cambridge: Polity Press.
12. Gruževskis, B. (1994). Nedarbas – pavojus Lietuvos visuomenei. *Lietuvos ūkis*, 7 (8), 36.
13. Guogis, A. (2011). Pažangaus Gerovės normatyvinio modelio paieškos Europos ir Lietuvos kontekste. *Filosofija. Sociologija*, 4, 365–372.
14. Guogis, A. (2000). *Socialinės politikos modeliai*. Vilnius: Eugrimas.
15. Keynes, J. M. (1936). *The general theory of employment, interest and money*. New York: Harcourt, Brace and Company.
16. Kovaliov, R., Simanavičienė, Ž., Palekienė, O. (2011). Lietuvos socialinio modelio įtaka ĮSA plėtrai Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba*, 16, 551–557.
17. Lane, D., Myant, M. (2006). *Varieties of Capitalism in Post-Communist Countries*. New York: Palgrave Macmillan.
18. Lazutka, R. (2007). *Gerovės kapitalizmo raidos problemos šalyje: Lietuvos ekonomika Europoje ir globalioje erdvėje*. LR ūkio ministerija, Ekonominių tyrimų centras.
19. LR Seimas. *Amsterdamo sutartis*. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=29686>.
20. LR Seimas. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>>.
21. LR užsienio reikalų ministerija. *Lisabonos sutartis*. Prieiga per internetą: <<http://www.urm.lt/index.php?1468959900>>.
22. LR Vyriausybė. *Šešioliktosios Vyriausybės 2012–2016 metų programa*. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=439761>.
23. Lietuvos statistikos departamentas. *Rodiklių duomenų bazė*. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=922>>.
24. Lietuvos statistikos departamentas. *Lietuvos statistikos metraštis 2009*. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/uploads/metraštis/LSM_2009.pdf>.
25. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. (2004). *Minimaliojo darbo užmokesčio didinimo prielaidų ir pasekmių tyrimas*. Vilnius: Darbo ir socialinių mokslų institutas.
26. Pajuodienė, G. M., Šileika, A. (2001). Lietuvos gyventojų socialiniai sluoksniai (vidurinėsios klasės beiėškant). *Pinigų studijos: Ekonomikos teorija ir praktika*, 3, 59–81.
27. Palme, J. (1990). *Pensions Rights in Welfare Capitalism* (Doctoral Dissertation Series No. 14). Stockholm: Swedich Institute for Social Research, Stockholm University.
28. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. (2003). *SADM gyventojų pajamų, išlaidų ir apmokestinimo tyrimo socia-*

- linės stratifikacijos požiūriu apžvalga*. Vilnius: Darbo ir socialinių mokslų institutas.
29. Sipilä, J., Anttonen, A., Kröger, T. (2009). A nordic Welfare State in Post-industrial Society. *The Welfare State in Post-industrial Society. A Global Perspective*. Edited by J. Powell, J. Hendricks. Heidelberg: Springer.
  30. Smelser, N. L. (1994). *Sociology*. Cambridge, Mass: Blackwell.
  31. Standing, G. (1996). Social Protection in Central and Eastern Europe: A Tale of Slipping Anchors and Torn Safety Nets. In: G. Esping-Andersen (Ed.). *Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economics* (p. 225–56). London: Sage Publications.
  32. Šileika, A. (2011). 20 metų socialinės politikos tyrimų baruose. *Aktualūs socialinės politikos klausimai: socialinė raida ir politika* (p. 7–30). Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centro Darbo ir socialinių tyrimų institutas.
  33. Šileika, A., Juodrienė, L. (2010). Social Strata in Lithuania and Its Development Tendencies. *Socialiniai tyrimai / Social Research*, 4 (21), 36–47.
  34. Šileika, A., Zabarauskaitė, R. (2006). Skurdas, jo matavimas ir tendencijos Lietuvoje. *Ekonomika*, (74), 64–78.
  35. Taljūnaitė, M. (2000). Socialinės atskirties grupės kuriant socialinės gerovės valstybę. *Jurisprudencija*, 15 (7), 79–88.
  36. Titmuss, R. (1966). *Essays on Welfare State*. London.
  37. Vaitkevičiūtė, V. (2007). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.

Šileika, A., Paškevičiūtė, J.

Contradictions of transformation of Lithuania into welfare state

Summary

The article deals with the problem of the development of welfare state. The authors emphasize the lack of theoretical background on the formation of socially-oriented society and the development of welfare state.

Dealing with different aspects of social policy, the authors argue that social justice should be examined on the basis of equality of opportunities (and not the income or consumption equality). The democracy in the first place guarantees the equality (through a person's political rights and freedoms), in the second – the free market, by creating equal opportunities to realize the abilities in the labour market. The state intervenes to this balance with a certain degree of social responsibility for well-being of all citizens (in particular, the poor and socially excluded groups, people with disabilities and other social groups). In the meantime, the concept of solidarity is linked to the proportionate redistribution of income to the poorest groups of the society: majority of the public ensures, at its own expense, support to persons who are unable to secure their well-being. Therefore, socially fair and solidarity-based redistribution should ensure more equality of opportunities for members of the society, and follow the principle of social responsibility.

The authors concentrate on G. Esping-Andersen's corporatist-statist social model, because some of the features of this model are dominant in Lithuania. At the end of the study the authors complement this conclusion and rename the corporatist-statist model to the corporatist-statist-marginal model. We use the concept of marginality, because the marginal segments of the society in Lithuania are growing steadily.

In dealing with the criteria of welfare state, the authors support the use of the EU-level average standards of living

as socially acceptable standards of living. The selection of criteria is based on their suitability to reflect social policy results of different socially-economically developed EU countries. Lithuania can be attributed to the welfare states only if the absolute majority of the criteria reach or exceed the estimates of the average values of the EU countries.

The research based on the criteria above is carried out in two stages. The first stage deals with the criteria that indicate if the socio-economic development of the country is moving towards a socially-oriented state. Such a development guarantees the most rational distribution of socio-economic resources in the development of a socially oriented country. At this stage, the analysis involves such indicators as income inequality, poverty, middle-class size. In the second stage such indicators as monthly average wages, social protection benefits and monthly old-age pension per capita as well as such indicators as GDP per capita, government spending on social protection as a percentage of GDP and unemployment rate are investigated. All these indicators in Lithuania are compared with average indicators in the EU.

Findings of the research show that most indicators analyzed are far below the EU average. The country, therefore, can be attributed neither to socially-oriented countries (that is, countries that use their socio-economic resources in the most rational way in the process of welfare state formation), nor to the countries that have already developed one of the types of a welfare state. Lithuania is still in transition to a welfare state. Therefore, welfare state is irrational concept in Lithuania, which satisfies the object of analysis only by its form and not by content.

Keywords: welfare state, social policy, socially oriented state, social inequality, middle class.

Straipsnis recenzuotas.

Straipsnis gautas 2013 m. sausio mėn.; priimtas 2013 m. vasario mėn.

The article has been reviewed.

Received in January 2013, accepted in February 2013.